

אייר התשס"ז

בס"ד

"וזכרתי את בריתי" פרשת בחוקותי (ע"פ שיעורו של הרב אביחי קצין)

א. תשובה וזכות אבות

1. רמב"ם הלכות תשובה פרק ט':

"ואף על פי כן אין אותן הטובות הם סוף מתן שכרן של מצות ולא אותן הרעות הם סוף הנקמה שנוקמין מעובר על כל המצוות. אלא כך הוא הכרע כל הדברים: הקב"ה נתן לנו תורה זו עץ חיים היא וכל העושה כל הכתוב בה ויודעו דעה גמורה נכונה זוכה בה לחיי העולם הבא, ולפי גודל מעשיו ורוב חכמתו הוא זוכה. והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד **שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותו מלעשותה** כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן, **וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה** כגון שובע ושלום ורבוי כסף וזהב..."

2. ויקרא פרק כ"ו

- (ג) **אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ונעשיתם אותם:**
- (ד) **ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ ביולה ונעץ השדה יתן פריו:**
- (ה) **והשיג לכם דיש את בציר ובציר ושיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם:**
- (ו) **ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם:**
- (ז) **וירדפתם את איביכם ונפלו לפניכם לחרב:**

(יז) **ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות האלה:**

- (טו) **ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגלע נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפריכם את בריתי:**
- (טז) **אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש וזרעתם לריק זרעכם ואכלהו איביכם:**

(מא) **אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אתם בארץ איביהם או אז יפגע לבכם הערל ואז ירצו את עונם:**

(מב) **וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר:**

(מג) **והארץ תעזב מהם ותרח את שבתיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם ועו ויבועו במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם:**

(מד) **ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפרי בריתי אתם כי אני יהוה אלהיכם:**

(מה) **וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יהוה:**

3. דברים פרק ל'

(א) **והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבתי אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחת יהוה אלהיך שמה:**

(ב) **ושבת עד יהוה אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוה היום וביניך בכל לבבך ובכל נפשך:**

(ג) **ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מפל העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך שמה:**

(ד) **אם יהיה נדחת בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך:**

(ה) **והביאת יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבת והרבנת מאבותיך:**

(ו) **ומל יהוה אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך:**

(ז) **ונתן יהוה אלהיך את כל האלות האלה על איביך ועל שונאיך אשר רדפוך:**

(ח) **ואתה תשוב ושמעת בקול יהוה ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוה היום:**

(ט) **והותירך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה כי ישוב יהוה לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך:**

(י) **כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמור מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזו כי תשוב אל יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך:**

ב. "חובת אבות"

4. השל"ה

קשה כי זה הפסוק הוא של נחמה ועדיין לא נגמר הקללות! וקיבלתי כי אף זה הפסוק הוא מהתוכחה. כי אינו דומה רשע בן רשע, לרשע בן צדיק. כי הרשע בן צדיק ענשו מרובה על שאין מנהג אבותיו בידי. וכן אינו דומה מי שגר במקום מכוער למי שהוא גר במקום תורה. וזהו שאמר אזכור לך אלה הדברים לכף חובה, שאתה מזרע הקדושים. וגם הארץ אזכור לך שאוירא דארץ ישראל מחכים ועם כל זה לא הלכת בדרך ישר. על כן כל איש ישים על לבו ובפרט מי שיש לו אבות שהיו יראי אלוקים, וגם מי שיושב במקום לומדי תורה צריך לראות ביותר לילך בעקבותיהם.

ג. "למה נאמרו אחרנית!?"

5. ויקרא רבה פרשה לו

...ולמה נאמרו אבות אחרנית!?

ד. שמים וארץ

6. ויקרא רבה (וילנא) פרשה לו פסקא א – היחס שבין שמים וארץ

א וזכרתי את בריתי יעקוב הה"ד (תהלים קב) לפני הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים בית שמאי ובית הלל ב"ש אומרים השמים נבראו תחלה ואח"כ הארץ שנאמר בראשית ברא וגו' וב"ה אומרים הארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים.

אלו ואלו מביאים טעם לדבריהם: טעמן דב"ש דאינון אמרי השמים נבראו תחלה ואח"כ הארץ משל למלך שעשה לו כסא משעשאו עשה אפיפיון שלו כך (ישעיה סו) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי. טעמן דב"ה דאמרי הארץ נבראת תחלה ואחר כך שמים משל למלך שבנה פלטין משבנה התחתונים בנה העליונים כך כתיב (בראשית ב) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים.

7. מסכת ביצה דף טז עמוד א

תניא, אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה - מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים. שנאמר +תהלים סח+ ברוך ה' יום יום. תניא נמי הכי: בית שמאי אומרים: מחד שביך לשבתך (מאחד בשבת שלך תן לבך לשבת הבאה. – רש"י שם), ובית הלל אומרים: ברוך ה' יום יום.

8. ויקרא רבה (וילנא) פרשה לו פסקא א – שיטת ר' שמעון בר יוחאי

אמר רשב"י תמה אני איך נחלקו אבות העולם על בריית שמים וארץ שאני אומר שמים וארץ לא נבראו אלא כאלפס וכיסוי הה"ד (ישעיה מח) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים.

ה. "שקולים זה כזה"

9. ויקרא רבה (וילנא) פרשה לו פסקא א – שיטת ר' אלעזר בנו של ר' שמעון

"אמר ר' אלעזר בר' שמעון אם כדעת שאמר אבא בכ"מ הוא מקדים שמים לארץ ובמקום אחד הוא אומר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים אלא מלמד ששניהם שקולים שוין זה כזה."

"בכ"מ הוא מקדים תורים לבני יונה ובמקום אחד הוא אומר ובן יונה או תור מלמד ששניהם שוין זה כזה בכ"מ הוא מקדים משה לאהרן ובמקום אחד הוא אומר הוא אהרן ומשה מלמד ששניהם שוין זה כזה בכ"מ הוא מקדים יהושע לכלב ובמקום אחד הוא אומר (במדבר לב) בלתי כלב בן יפונה הקנזי ויהושע בן נון מלמד ששניהם שוין זה כזה בכל מקום הוא מקדים כבוד אב לכבוד אם ובמקום אחד הוא אומר (ויקרא יט) איש אמו ואביו תיראו מלמד ששניהם שקולים זה כזה אבל אמרו חכמים האב קודם לאם בכל מקום מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו."

"בכל מקום מקדים אברהם לאבות וכאן זכרתי את בריתי יעקוב מלמד ששלשתן שוין זה כזה."

ו. "כדאי הוא"

המדרש מביא גישה נוספת, הרואה בסדר המופיע אצלנו משמעות :

10. ויקרא רבה (וילנא) פרשה לו פסקא ה

ה ולמה נאמרו אבות אחרוניתי? לומר **אם אין מעשה ביעקב כדאי הם מעשה יצחק ואם אין מעשה יצחק כדאי הם מעשה אברהם** כדאי הוא מעשה כל אחד ואחד שיתלה כל העולם בגינו.

11. רש"י פרק כו פסוק מב

"וזכרתי את בריתי יעקוב - למה נמנו אבות אחרוניתי, לומר **כדאי הוא יעקב הקטן** לכך, **ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו**, ואם **אינו כדאי, הרי אברהם עמו**, שהוא כדאי. ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק, אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח :

ז. "בוראך יעקב"

12. ויקרא רבה (וילנא) פרשה לו פסקא ד

ד ד"א וזכרתי את בריתי יעקב הה"ד (שם /ישעיהו/ מג) ועתה **כה אמר ה' בוראך יעקב ויוצרך ישראל** ר' פנחס בשם ר' ראובן אמר הקב"ה לעולמו **עולמי עולמי אומר לך מי בראך מי יצרך יעקב בראך יעקב יצרך** ככתוב בוראך יעקב ויוצרך ישראל

13. הרד"ק על ישעיהו מ"ג א'

בוראך יעקב - שתכיר כי **אני בוראך ובורא העולם :**

14. המשך ויקרא רבה (וילנא) פרשה לו פסקא ד

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר בהמות לא נבראו אלא בזכותו של יעקב הה"ד (איוב מ) הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך, רבי יהושע בר' נחמיה בשם רבי חנינא ברבי יצחק אמר **שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות יעקב** דכתיב (תהלים עח) ויקם עדות ביעקב ואין עדות האמור כאן אלא שמים וארץ כד"א (דברים ל) העדותי בכס היום את השמים ואת הארץ א"ר ברכיה **שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות ישראל** דכתיב בראשית ברא אלהים ואין ראשית אלא ישראל שנאמר (ירמיה ב) קדש ישראל לה' ראשית תבואתה, אמר ר' אחא שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות משה שנאמר (דברים לג) וירא ראשית לו א"ר אבהו **הכל לא נוצר אלא בזכות יעקב** הה"ד (ירמיה י) לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא בשביל יעקב יצר הכל, ר' ברכיה ורבי לוי בשם ר' שמואל בר נחמן אמר **אברהם לא ניצול מכבשן האש אלא בזכות יעקב** משל לאחד שהיה עומד ונידון לפני שלטון ויצא דינו לפני שלטון לישרף צפה אותה השלטון באצטרוגליס שלו וראה שעתיד להוליד בת שהיא נשאת למלך אמר כדי הוא להנצל בזכות בתו שהוא עתיד להוליד כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לשרף וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לצאת ממנו אמר כדאי הוא לינצל בזכות יעקב הה"ד (ישעיה כט) **כה אמר ה' אל בית [יעקב] (ישראל) אשר פדה את אברהם ורבנן אמרין אברהם עצמו לא נברא אלא בזכותו של יעקב הה"ד (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט ואין צדקה ומשפט אלא ביעקב שנאמר (תהלים צט) משפט וצדקה ביעקב אתה עשית.**

ח. "שהיתה מטתו שלימה"

15. ויקרא רבה (וילנא) פרשה לו פסקא ה

ולמה נאמר **באברהם וביצחק אף ולא נאמר ביעקב אף ע"י שהיתה מטתו שלימה** לפניו אברהם יצא ממנו ישמעאל וכל בני קטורה יצחק יצא ממנו עשו וכל אלופי אדם אבל יעקב מטתו שלימה כל בניו צדיקים הה"ד (בראשית מב) כלנו בני איש אחד נחנו אין לי אלא אבות אמהות מנין ת"ל את את את ואין אתיא אלא אמהות דכתיב (שם /בראשית/ מט) שמה קברו את אברהם ואת שרה וגו'

16. בראשית פרק מח

(יד) **וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרכים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שכל את נדיו כי מנשה הבכור :**

(טו) **ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברכהם ויצחק האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה :**

(טז) **המלאך הגאל אתי מכל רע וברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברכהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ :**

17. האלשייך

ויעקב שהיתה מטתו שלימה לא נאמר בו באף, **ולכן כשהוא מברך את אפרים ומנשה הוא מתחיל בעצמו**, ויקרא בהם שמי ושם אבותי, אף על פי שראה את עצמו שמדרגתו נמוכה מדרגת אביו, **אך היתה מטתו שלימה.**

יעקב מקדים את שמו שכן שמו שלו זוכה להמשכיות מליאה, בשונה משם אבותיו.

ט. אהבה רבה ואהבת עולם

18. מסכת ברכות דף יא עמוד ב

תניא נמי הכי: אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה. ורבנן אמרי: אהבת עולם, וכן הוא אומר (ירמיהו ל"א) ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד.

19. שולחן ערוך אורח חיים סימן ס סעיף א

ברכה שנייה: אהבת עולם (הגה: ויש אומרים: אהבה רבה, וכן נוהגין בכל אשכנז).

20. משנה ברורה סימן ס"ק ב

"וכן נוהגין - היינו בבקר אבל בערב נוהגין לומר אהבת עולם.

21. מסכת פסחים דף פח עמוד א

ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב +ישעיהו ב+ והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וגו', אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק?

אלא: לא כאברהם שכתוב בו הר, שנאמר +בראשית כב+ אשר יאמר היום בהר ה' יראה, ולא כיצחק שכתוב בו שדה, שנאמר +בראשית כד+ ויצא יצחק לשוח בשדה. אלא כיעקב שקראו בית, שנאמר +בראשית כח+ ויקרא את שם המקום ההוא בית אל.

י. "זוכר חסדי אבות"

22. משך חכמה על ויקרא פרק כו פסוק מב

מה שאנו אומרים בתפילה: "וזוכר חסדי אבות" יתכן כי דרך המיטיב את מי, שמיטיב לו לבלי לעזוב אותו, שלא יהיו הטובות אבודים. וכן מי שהיטיב את האבות הוא ייטיב ויגונן את הבנים, כדי שיאה פרי טובותיו על מי חלו. וזה שאמר שהקב"ה יזכור החסדים והטובות שעשה לאבותינו, ואם כן בשביל זה – שלא יהיה לריק – לא תופר גם חסדו אתנו.